

Portret van een 'vereerder der moderner richting'

Carl Krill (1846-1927)

Olga de Kort-Koulikova

Carl Krill, portretfoto 1884 (privécollectie Margaret Krill).

De uitspraken over de niemand en niets ontziende tand des tijds en de onvermijdelijke scheiding van het ‘kaf van ’t koren’ zijn niet altijd terecht. Soms ‘helpen’ verhuizingen, het verplaatsen van archieven, revoluties en oorlogen gewoon een handje mee om iemand te doen vergeten. En dan blijft er van de ooit gevierde musicus niet meer over dan enkele krantenknipsels en brieven, een dagboek en, met veel geluk, een paar manuscripten of uit elkaar vallende vergeelde uitgaven.

Heel weinig in onze nauwkeurig gedocumenteerde tijd van Internet, e-mail, eigen sites, Twitter, LinkedIn en Facebook. En toch genoeg om de zoveelste witte pagina in de muziekgeschiedenis ingevuld en gekleurd te krijgen.

Onze kennis van het Nederlandse muziekleven en het pianorepertoire uit de negentiende en het begin van de twintigste eeuw wordt de laatste tijd steeds uitgebreider dankzij de CD-opnamen, concerten en de NMI-uitgaven van en over Julius Röntgen (1855-1932), Samuel de Lange jr. (1840-1911), Gerrit Jan van Eijken (1832-1879) en Cornelis Dopper (1870-1939). Maar hoeveel in vergetelheid geraakte namen van pianisten, zangers, instrumentalisten en componisten wachten nog op jubileumdata of op een nieuwsgierige onderzoeker om ‘herontdekt’ te worden?

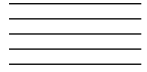
De naam van de pianist, componist, pedagoog en dirigent Carl Krill trok de aandacht in 2006-2007, toen het Erard Ensemble zijn Pianotrio in a, opus 23 opgenomen heeft. De aanleiding voor deze opname was een doctoraalscriptie van musicoloog Lucas van Fessem over de Nederlandse pianotrio’s. Het trio bleek een schot in de roos, maar na de CD-opname werd het weer stil rondom Krill en er kwam geen vraag naar zijn andere werken, terwijl ze het absoluut waard zijn om onder het stof vandaan te worden gehaald.

Tijdens zijn leven stond Carl Krill bekend als veelzijdig musicus, ‘vereerder der moderner richting’ en uiterst bescheiden mens. Een necroloog van H. Labouchère in *Caecilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland* schildert hier een beeld van ‘een dichter, denker en filosoof, een door en door edel kunstenaar en mensch van groot onkreukbaar karakter en de trouwste der vrienden’.¹

Edel toonkunstenaar

De in Keulen geboren Carl Krill studeerde aan het plaatselijke conservatorium piano bij Friedrich Wiecks leerling Isodor (Isidor) Seiss (1840-1905) en harmonie en compositie bij de oprichter en directeur van het Keulens Conservatorium Ferdinand (von) Hiller (1811-1885). Beide heren stonden bekend vanwege hun uitgesproken muziekvoorkeuren die door de leerlingen en tijdgenoten als nogal ‘conservatief’ werden ervaren. De studenten werden jarenlang aangemoedigd om vooral de werken van Brahms en Bruch te bestuderen. De eerste uitvoeringen van Wagner en Liszt op studentenconcerten dateren uit de tijd na de pensionering van Hiller in 1885.

Op zoek naar een minder ‘conservatieve’ sfeer en nieuwe muzikale indrukken besloot de 22-jarige Carl Krill zijn geluk in Amerika te beproeven. Zijn Amerikaanse droom bracht hem echter niet verder dan Nederland. De ontmoeting met zijn toekomstige vrouw Catharina van Es in Utrecht bepaalde de rest van zijn leven. Dertien jaar in Zeist (1871-1884), twaalf jaar in Utrecht (1884-1896), negen jaar in Amsterdam (1896-1905) en vier jaar in Oosterbeek (1905-1909): niet Amerika maar Nederland werd de thuishaven van Krill en zijn gezin. Na de dood van zijn vrouw in 1909 ging de 63-jarige Krill terug naar Zeist. Hij overleed op 13 juli 1927 in Apeldoorn, op 81-jarige leeftijd.

Overal waar hij zich vestigde raakte Carl Krill betrokken bij het plaatselijke muziekleven. Zo was hij de eerste directeur van de afdeling Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst in Zeist en dirigent van het nog steeds bestaande Toonkunstkoor Zeist (1872-1879). Onder zijn leiding zong het koor Mendelssohn, Beethoven, Mozart, Haydn en Gade. Als eerste directeur van het Studenten Concert in Utrecht (1892) en dirigent van het Utrechts Studenten Orchest (1894-96) was Krill, volgens de recensenten, precies de juiste man om een ‘dilettantenorkest’ door zijn ‘onverdroten ijver en onverflauwde sympathie’² te inspireren.

Zijn reputatie van ‘paedagoog van beteekenis’ zorgde voor een jaarlijkse uitnodiging voor de NTV- examencommissie voor het diploma van muziekonderwijzer (1886-1890 in Diligentia te Den Haag). Zelf had Krill talloze pianoleerlingen in Zeist, Utrecht, Den Haag en Amsterdam. Hun aantal breidde zich voortdurend uit dankzij zijn ‘kundig, boeiend en bezielend onderricht’³.

De berichten in het muziekblad *Caecilia* uit 1872-92 vermelden enkele optredens van Krill als pianist en kamermusicus in kwintetten van Mozart en Schumann, en in trio’s en vioolsonaten van Beethoven (met violist Frans Coenen). Tijdens deze concerten klonken ook Krills eigen pianowerken, waaronder het al genoemde 2de Pianotrio, opus 23, zijn meest bekende en door de NTV in 1878 bekroonde compositie.

Volgens de gegevens uit 1897 (*Berliner Signale*) had Krill als 31-jarige al ruim 400 composities op zijn naam staan. Slechts tien procent ervan zou worden uitgegeven: een koorwerk, enkele liederen, een pianokwintet, twee pianotrio’s en een tiental composities voor piano solo. In de jaren tachtig van de vorige eeuw heeft de kleinzoon van de componist, Helmut Krill (1916-1995), geprobeerd om alle gepubliceerde werken en manuscripten van zijn grootvader op te sporen. In totaal werden 41 werken (35 met opusnummer en 6 zonder) terug gevonden, die tegenwoordig in de archieven van het NMI en bij Krills achterkleindochter, pianiste en musicologe Margaret Krill, worden bewaard.

Een chromatische ‘poëzij der kunst’

De eerste publicatie van een pianowerk van Carl Krill dateert uit 1863. Het is een *Bella Polka Mazurka*, uitgegeven door Augener in Londen. Pas vijf jaar later komen *Vijf Impromptus* uit, die het opusnummer 1 krijgen. Dezelfde uitgever, H. Rahr te Utrecht, zal in 1869 *Drei kleine Clavierstücke*, opus 2 publiceren. Alle andere werken voor piano verschijnen tussen 1874 en 1897 bij onder meer A. Bösendorfer in Wenen, de Freie Musikalische Verein in Berlijn, Robert Seitz in Leipzig en Simrock in Londen.

De bewaard gebleven recensies van H. Labouchère en W. de Haan in *Caecilia* spreken over de werken van ‘een talent, dat in zijn muziek al wat dagelijks is versmaadt, en met het plan iets nieuws, iets origineels te schrijven, aan den arbeid gaat’⁴. Geen ‘zinledige vormen of figuren, die alleen ter wille der techniek en bravour geschreven zijn’ maar beoefening van ‘ernstige kunst’, zelfs ‘de poëzij der kunst’. De originaliteit van Krills composities, zijn eigentijdse ‘behandeling van vorm en toonaard’, gewaagde harmonieën en beheersen van de taal van modulaties, dissonanten en chromatiek gaven de recensenten reden om de componist tot ‘den vereerder der moderner richting’ te rekenen⁵.

Fünf Impromptu’s, opus 1 (1868)

Het eerste Nederlandse album van de toen 22-jarige Krill haalde de maandelijkse ‘Opgave van aanbevelenswaardige muziekstukken’ in *Caecilia* en pronkte in het lijstje

Nr. 1 uit Fünf Impromptu's, opus 1, 1868.

naast de werken van Bruch, Hol, Wagner, Gade, Hiller en Rubinstein⁶. De *Impromptu's* (opgedragen aan Anna Blaauw) zijn de eerste bekende voorbeelden van Krills stijl en zijn hoogromantische schrijfwijze: klankrijk, melodius en inderdaad - vol modulaties. Men kan hier moeilijk over 'chromatische passages' spreken: de stukken zijn één en al chromatiek. De eerste *Impromptu* is zelfs niets anders dan een virtuoze chromatische etude. Een korte, van de chromatische toonladder afgeleide melodie wordt veelvoudig op diverse toonhoogten herhaald terwijl de akkoorden in de linkerhand vooral een harmonische ondersteuning bieden. De etude-achtige motorische herhalingen komen ook in de andere vier stukken voor.

Drei Kleine Clavierstücke, opus 2 (1869)

Deze een jaar later gepubliceerde voordrachtstukjes zijn heel aantrekkelijk voor beginnende spelers. Ze zijn dan ook opgedragen aan Krills leerlinge Clara van de Poll uit Zeist en hebben het opschrift 'zur Bildung des Vortrages'. Als pianodocent is Krill bijzonder inventief: triolen worden geïntroduceerd via kleine melodische figuren (nr. 1. *Leicht und lebhaft*), de grote akkoorden- en octaafgrepen worden afgeleid van de harmonische akkoordenopbouw (nr. 2. *Langsam, recht innig und sehr gebunden*), en het legato- en staccato-spel komen geheel overeen met het karakter van de dans-passages in het *Tanzstück* (nr. 3. *Frisch und frohlich*). In vergelijking met opus 1 zijn de chromatische wendingen heel beperkt en volgen zij de melodische ontwikkeling. Met dit album krijgt de jonge componist zijn eerste recensie in *Caecilia*. De anonieme recensent is streng: geen 'gemakkelijk te spelen muziek', maar een 'oefening voor het lezen der chromatische teekens' met te veel dissonanten die schadelijk zijn voor de

‘helderheid’. Tegelijkertijd heeft het gehele album wel een ‘goede strekking’, en de uitgave wordt als ‘zeer bevredigend’ gezien⁷.

Carl Krill. *Aus dem Familienleben*. 7 Tonbilder für das Pianoforte, opus 5, Wien, bei Adolf Bösendorfer. Omslagpagina.

Aus dem Familienleben, opus 5 (1872)

De cyclus *Aus dem Familienleben* bestaat uit zeven programmatische ‘toonbilder’ die net als *Kinderszenen* van Schumann niet direct gedacht zijn als kinderstukken. De van een korte inleidende toelichting en sprekende titels voorziene cyclus schildert een dag uit het leven van een gezin, van de zonsopgang (1. *Einleitung*, 2. *Der Mutter Morgengebet*) en drukte in de kinderkamer (3. *Soldatenmarsch der Knaben*, 4. *Tummeltanz der kleinen Mädchen*, 5. *Mütterchens Märchen Erzählung*) tot het eind van de dag (6. *Abendgebet*, 7. *Gute Nacht*). De moeilijkheidsgraad van de meeste stukjes is niet te hoog. De overtuigingskracht van Krills cyclus schuilt niet in de virtuoze passages maar in het lyrische karakter, een grote rijkdom aan nuances en de intimiteit van de stukken.

Sechs Skizzen voor piano vierhandig, opus 8 (1874)

De tweeledige *Skizzen* bestaan uit zes korte, ‘schoon gecomponeerde’ karakterstukken, die meteen na hun verschijning de aandacht van de *Caecilia*-recensent W. de Haan trokken. Uit de recensie blijkt dat De Haan vooral de ‘frischheid en oorspronkelijkheid’⁸ van deze aan de Krills ‘liebe Frau’ opgedragen miniaturen waardeerde, het veelvuldige gebruik van dissonanten keurde hij zeer stellig af.

De primopartij van het openingsstuk *Romanze* is het meest eenvoudige in dit album. De melodie wordt in kleine intervallen opgebouwd, en is gelijk voor beide

handen. Slechts in de laatste vijf maten komt er verandering in, waarbij de handen onafhankelijk van elkaar spelen en de linkerhand de melodie van de rechterhand uit secundopartij overneemt. De andere vijf stukken (*A la Polacca*, *Elegie*, *Humoreske*, *Erinnerung* en *Canon*) zijn voor iets meer gevorderde pianisten bestemd, met veel meer aandacht voor de zelfstandige melodielijnen in de handen en een steeds ingewikkelder en gevarieerder wordende zinsbouw. Ook het notenbeeld wordt steeds drukker en veeleisender. Bijna iedere maat is voorzien van een toevallig voorteken of herstellingsteken, met hier en daar een dissonant, een chromatisch loopje en een onverwachte modulatie. Voor onze getrainde oren klinken de stukken heel mild maar het is niet verwonderlijk dat ze op de recensent uit 1875 als ‘grillig’ en ‘te sterk met dissonanten gekruid’ overkwamen.

K. Krill

C. Krill, Op. 11

Schall und Hörer.

Nr. 1. Nachtritt uit Vier Charakterstücke, opus 11.

Vier Charakterstücke, opus 11 (1876?)

Het album *Vier Charakterstücke*, opus 11 is opgedragen aan de Nederlandse pianist Karel Emile Wagner (1825-1889), leerling van Liszt, gewaardeerd Schubert-vertolker en een kwart eeuw lang een vriend van Krill. Deze concertstukken zijn technisch veeleisend en zitten vol verrassende melodische en harmonische wendingen. Het klankbeeld dat ontstaat wordt ondersteund door de gekozen titels: *Nachtritt*, *Am Abend*, *Humoreske* en *Ungarisch*. De *Caecilia*-recensent W.F.G.N. sprak zijn vermoedens uit dat deze nieuwe composities van Krill niet bij iedereen in de smaak zouden vallen: “Ze zullen alleen voldoen aan hen, die de harmonische fijnheden (soms ‘Grubeleien’) weten te waarderen en op te merken, en die muziek maken om der muziek wille – voor zich en ontwikkelde vrienden in beperkten kring – en die niet vragen of het de groote menigte bevalt”.⁹

RHAPSODIE.

Mildte beweegt and froelike Verloop. T. 513, Op. 14.

Flauto.

The image shows a musical score for a flute part. It consists of five systems of music. The first system includes the title 'RHAPSODIE.', the tempo/mood 'Mildte beweegt and froelike Verloop.', and the opus number 'T. 513, Op. 14.'. The instrument is identified as 'Flauto.'. The score is written in a single staff with a treble clef and a key signature of one flat. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The notation includes dynamic markings such as 'p' and 'pp'.

Rhapsodie, opus 14.

Rhapsodie, opus 14 Suite, opus 30

Naast lyrische karakterstukken componeerde Carl Krill ook grotere werken met een dramatische spanningsopbouw en meer virtueuze 'uitbarstingen' dan de korte karakterstukken. Zijn *Rhapsodie, opus 14* heeft een verhalend karakter, orkestrale schrijfwijze en het romantisch temperament van *Ballades* van Chopin en *Hongaarse Rapsodieën* van Liszt. Net als opus 11 is het geen werk 'voor den opervlakkigen muziekliefhebber' maar een virtuoos concertstuk met een eigen waarde.

Ook de zesdelige *Suite* (*Praeludium, Sarabande, Bourrée, Menuett, Courante, Gigue*) geeft een pianist voldoende kansen als virtuoos te schitteren. Niet toevallig droeg Krill zijn opus 30 aan de virtueuze Italiaanse pianist Ferruccio Busoni op. Het openingstuk *Praeludium* werd in 1904 in het Concertgebouw door de Hongaarse pianiste Iolanda Mèrö uitgevoerd. Op het programma van het concert stonden verder de *Vierde Symfonie* van Glazoenov, *Hongaarse Rapsodie nr. 2* van Liszt, het *Tweede Pianoconcert* en de *Nocturne in Des* van Chopin.

Nordische Tänze voor piano vierhandig, opus 19 (1897)

In zijn latere werken gaat Carl Krill veel spaarzamer met de chromatiek om. In vier *Nordische Tänze* komen de dissonanten bijna niet meer voor. De modulaties worden gebruikt om de wisselende stemming en diversiteit van de dansdelen te benadrukken. Deze kleurrijke composities met eenvoudige (volks)liedmotieven zijn heel geschikt voor de lespraktijk. De dansen bieden de beginnende pianist veel muzikale en technische afwisseling: gebroken drieklanken, octaaf- en akkoordenspel,

1. Praeludium.

In höchstschafflicher Bewegung. Carl Krill op. 30.

Nr.1 Praeludium uit Suite, opus 30.

snelle zestiende noten in tertsen en aandacht voor de articulatie en frasering.

De primo- en secundo-partijen zijn uitstekend op elkaar afgestemd en zo gevarieerd dat geen van twee een te dominante rol krijgt. Het is meer een levendige afwisselende dialoog waarbij de spelers elkaar aanvullen.

Bekroning op het werk

In 1878 nam de 32-jarige Krill deel aan de prijsvraag van de Nederlandsche Toonkunstenaars Vereniging. Het besluit van het bestuur was unaniem: het *Trio in einem Satz*, opus 23 van Carl Krill was gecomponeerd 'door een zelfstandig en echt muzikaal man'. Dit prijswinnende 2de Pianotrio in a heeft inderdaad alles in zich wat Carl Krill al jarenlang in zijn muziek liet horen: gedurfde harmonieën, 'moderne modulaties', Wagneriaanse chromatiek en voldoende melodische afwisseling naast 'een groote eenheid in de samenstelling van het geheel'. Volgens de recensenten een 'ten volle verdiende bekroning' en een getuigenis van 'soliditeit en ...uitnemend talent'¹⁰.

Er volgden enkele succesvolle uitvoeringen van het trio, die ook de aandacht voor de andere composities van Krill met zich mee brachten. Zou de geschiedenis zich in 2010 kunnen herhalen zodat het werk van Carl Krill na de CD-opname van dit Trio een tweede kans krijgt?

Met dank aan Margaret Krill voor de ter beschikking stellen van de uitgaven van Carl Krill en de informatie uit het familiearchief.

Werken voor piano:

- Opus 1. *Vijf Impromptu's* (1868)
Opus 2. *Drei kleine Clavierstücke* (1869)
Opus 3? *Romanze*
Opus 4. *Drei Fantasiestücke*
Opus 5. *Aus dem Familienleben* (1872)
Opus 8. *Sechs Skizzen*, voor piano vierhandig (1874)
Opus 11. *Vier Charakterstücke* (1876?)
Opus 13? *Tarantella*, voor piano vierhandig
Opus 14. *Rhapsodie*
Opus 15. *Sinnen und Minnen, 5 Erotische Scenen für Pianoforte*
Opus 19. *Nordische Tänze*, voor piano vierhandig (1897)
Opus 21. *Die Willies* (1896)
Opus 30. *Suite*
Opus 33. *Valse Caprice pour le piano*
Opus 35. *Imaginationen*

Zonder opusnummer

- Walzer für pianoforte 'Verni Temporis Suavitas'*
Bella Polka Mazurka (1863)

Noten:

1. Labouchère, H., 'Carl Krill'. In: *Caecilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland*, 10 augustus 1927, blz. 234.
2. Rijken, F., 'Gelukkig nog steeds in leven (1890-1899)'. In: *Utrechtsch Studenten Concert 1823-1993, biografie van een muziekgezelschap*.
3. Zie noot 1.
4. Haan, W. de, 'Beoordelingen'. In: *Caecilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland*, 1 november 1875, blz. 175.
5. idem.
6. 'Opgave van aanbevelenswaardige muziekstukken'. In: *Caecilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland*, 1 september 1871, blz. 159.
7. 'Beoordeling'. In: *Caecilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland*, 15 juni 1869, blz. 98-99.
8. Haan, W. de, 'Beoordelingen'. In: *Caecilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland*, 1 november 1875, blz. 175.
9. W.F.G.N. in: *Caecilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland*, 1 november 1876, blz. 186.
10. In: *Caecilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland*, 1878, blz. 115.